

**ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦС ПШБ
ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦРБ**

Серія «Краєзнавство»

**ПРАПОРОНОСЦІ
ПЕРЕМОГИ:
САВИЧ
ПАВЛО МАКСИМОВИЧ
БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ
НАРИС**

**ЗАРІЧНЕ
2013**

**ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦС ПШБ
ЗАРІЧНЕНСЬКА ЦРБ**

Серія «Краєзнавство»

**ПРАПОРОНОСЦІ
ПЕРЕМОГИ:
САВИЧ
ПАВЛО МАКСИМОВИЧ**

**БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ
НАРИС**

**ЗАРІЧНЕ
2013**

Біобібліографічний нарис «Прапороносці перемоги: Павло Максимович Савич» присвячений 90-річчю від дня народження учасника штурму рейхстагу – Савичу Павлу Максимовичу, який у складі взводу розвідки 756-го стрілецького полку забезпечував підняття Михайлом Єгоровим і Мелітоном Кантарією Прапора Перемоги над рейхстагом.

Біобібліографічний нарис продовжує серію «Краєзнавство» і рекомендований краєзнавцям, музейним і бібліотечним працівникам, викладачам, студентам, учням загальноосвітніх закладів та всім, хто вболіває за збереження світлої пам'яті воїнів, які захистили нашу землю і зберегли мир на землі для прийдешніх поколінь.

Підготувала:

Редактор:

Комп'ютерний набір:

Т.Д.Кидун

Л.М.Мосійчук

А.М.Прохорович

Зарічненська центральна районна бібліотека

САВИЧ ПАВЛО МАКСИМОВИЧ

В багатолітній долі українського народу було багато трагічних сторінок. Але найтрагічнішою сторінкою є, напевне, Друга світова війна. Не тільки тим, що вся територія України потерпала від кровопролитних боїв, розрухи, але й тим, що українці як єдина нація розділилися ідейно. Одні воювали в підрозділах повстанської армії, намагаючись скористатися нагодою, і відродити самостійність і незалежність держави, інші - в військових частинах Червоної Армії. Теперішньому поколінню внуків та правнуків тих бойових звитяжців, потрібно об'єктивно підходити до нашої історії. Адже то була війна, - і кожен окремо своїм життям ризикував задля того, щоб як найшвидше настав мир на нашій землі.

Безумовно однією з найвеличніших подій другої світової війни є взяття Берліну, штурм рейхстагу – головної цитаделі німецького фашизму та підняття Прапора Перемоги. Десятки тисяч воїнів Червоної Армії у ті останні хвилини війни віддали своє життя, добиваючи ворога у його лігві. І серед тих, хто брав участь у цій вікопомній події було чимало наших земляків – уродженців Зарічненського району.

Серед них - Павло Максимович Савич, який народився і жив в мальовничому історичному селі Нобель Зарічненського району.

У 1945 році йому ще не виповнилось і 22 роки. Простий сільський хлопець був призваний у Червону Армію в березні 1944 року одразу ж як Рівненське Полісся було звільнене від фашистів. По серпень 1944 р. проходив військову підготовку на Уралі. А потому їхня військова частина була направлена на другий прибалтійський фронт, де рядовий Савич разом з іншими своїми земляками був відправлений у взвод полкової розвідки 756-го стрілкового полку 150-ї дивізії Третьої ударної армії. Не один раз молодий розвідник зі своїми молодими побратимами робив виходи в тил ворога. В одному з таких походів отримав наскрізне кульове поранення грудної клітки.

Після лікування повернувся до свого полку у свій же розвідвзвод. З боями брав участь у визволенні країн Прибалтики, Польщі, у штурмі Варшави. Дійшов до Берліна. В боях у столиці Німеччини виконував кур'єрські обов'язки між передовою лінією і штабом Полку, весь час наражаючись на небезпеку. У день підняття Прапора Перемоги над рейхстагом 30-го квітня 1945 року у складі свого взводу був відібраний в групу охорони прапороносців - Єгорова і Кантарії. Як згадує ветеран, - «У ті останні дні війни, ніхто не хотів померати, і добровольців щоб іти з прапором багато не було». Серед добровольців був і Павло Максимович Савич. Із підвалу «будинку Гімлера» (як називали тоді воїни приміщення міністерства внутрішніх справ Німеччини), червоноармійці ступили на площу, що відділяла їх від рейхстагу. Під постійним артилерійським та кулеметним обстрілом, повзком по закривавленій і вкритій тілами вбитих солдатів та понівеченій від вибухів площі, пробиралися червоноармійці до рейхстагу. Прапор був згорнутий в чохлі. Дібравшись до першого поверху, по дужих плечах один одного видерлися на другий поверх. На другому поверсі точився бій із фашистами і верхні поверхи ще були зайняті фашистами. Але наказ якнайшвидше розгорнути прапор Перемоги потрібно виконати. І тому прапор, який несли бійці їхнього взводу було розгорнуто та встановлено над фасадом парадного входу до рейхстагу, хоча бій за будівлю точився ще два дні.

Безумовно підняття Прапора Перемоги – це є героїчна сторінка у бойовій біографії будь-якого солдата, рівно як і штурм головної цитаделі фашизму. Вона не могла не бути поміченою командуванням. За взяття Берліну та штурм рейхстагу Павло Максимович був нагороджений орденом Слави III-го ступеня наказом по полку від 28 квітня 1945 року та орденом Червоної зірки. Пізніше рядовий Савич був нагороджений орденом Вітчизняної війни II-го ступеня та медалями за взяття Варшави та перемоги над фашистською Німеччиною, був представлений до медалі за Відвагу. Мав

фронтовик численні подяки та грамоти від маршала Жукова та інших військовокомандувачів Червоної Армії.

Після війни рядовий Павло Савич ніс військову службу в 345-му гвардійському полку повітряно-десантних військ Червоної Армії у місті Іваново (Росія) і в квітні 1947 року був демобілізований. Після цього аж до виходу на пенсію працював у колгоспі ветеринарним фельдшером. У радянські часи та період незалежної України, Павло Максимович нагороджується численними ювілейними нагородами та орденами. Указом Президента України йому було присвоєно військове звання старший лейтенант запасу.

Підтвердженням фронтових буднів Павла Савича є фото, зроблене весною 1945 року, де він сфотографований разом з Мелітоном Кантарією, - «простим грузином як і всі ми українці», згадує Павло Максимович.

В роки незалежної України Рівненською обласною телерадіостудією було знято 15-хвилинний документальний фільм «Від Нобеля до рейхстагу», в якому розповідається про бойові будні Павла Савича та Івана Криневича.

Ратний подвиг Павла Максимовича Савича, участь у штурмі головного оплоту фашизму – рейхстагу є наглядним прикладом вірності військовій присязі та служінню своєму народові.

Біобібліографічний нарис «Прапороносці перемоги: Павло Максимович Савич» присвячений 90-річчю від дня народження учасника штурму рейхстагу – Савичу Павлу Максимовичу, який у складі взводу розвідки 756-го стрілецького полку забезпечував підняття Михайлом Єгоровим і Мелітоном Кантарією Прапора Перемоги над рейхстагом.

Біобібліографічний нарис продовжує серію «Краєзнавство» і рекомендований краєзнавцям, музейним і бібліотечним працівникам, викладачам, студентам, учням загальноосвітніх закладів та всім, хто вболіває за збереження світлої пам'яті воїнів, які захистили нашу землю і зберегли мир на землі для прийдешніх поколінь.

ПРАПОРНОСЦІ ПЕРЕМОГИ

Наші земляки – герої штурму рейхстагу

Павло Савич та Іван Кренич, які опанували всіма «премудростями» розвідницької справи і героїчно дійшли до Берліна, збережені долею з багатьма високими нагородами і найвищим визначенням товаришів і командирів: «розвідник те що треба!»

...Точиться кривавий бій за «будинок Гімлера», як назвали тоді воїни приміщення Міністерства внутрішніх справ Німеччини. Бій йшов жорсткий впертий – за кожен кімнату, за кожний метр коридору... І ось «будинок Гімлера» взято. За ним, через площу, до рейхстагу якихось 200-300 метрів. Але пройти їх...

Та через це пекло, де, здається, ніщо не може залишитись живим, крок за кроком пробивалися бійці 756-го полку 150ї ордену Кутузова дивізії генерала В.М.Щатілова, яка завдала головний удар по рейхстагу... Ось наші автоматники на першому поверсі. У будинку ще повно есесівців – і в підвалах, і у сотнях кімнат. Бій іде за кожен сходинку, за кожні двері, за кожний клаптик цієї похмурої сірої споруди, що вирує вогненним смерчем.

За автоматниками пішли бійці взводу розвідки капітана В.І.Кондрашова. Вони прикривали Михайла Єгорова та Мелітона Кантарію, яким доручено підняти прапор Перемоги над рейхстагом. Яким Савич, Іван Кричевич, Павло Савич, Микола Терещенко, Кирило Кричевич та інші бійці взводу, увірвались в рейхстаг... Не звертаючи уваги ні на що, розвідники рвуться вперед, вгору: швидше, швидше!...

Хвилина, дві – і прапор замайорів над повергнутим Берліном! Взято будівлю, де біснுவатий Гітлер та його поплічники виношували маячні плани та виголошували людоїдські проповіді про завоювання всього світу...

На фасадній стіні, на колонах рейхстагу наші земляки із Рівненщини, як і багато інших воїнів, написали свої прізвища,

поставили автографи миру. А навкруги квітла весна... Мирна весна 1945 року...

Травень 1985 р.

Сербін Г. У кожному слові –
мій племіню любові. –
Рівне, 2004. – с. 145 – 149

У ВОГНЕНОМУ ВИРІ

Чимало страшних подій довелося пережити Нобелю за свою багатолітню історію. Ворожі набіги чужинців не раз несли руїну і смерть, залишали по собі невимовні страждання.

Ще й досі у пам'яті старожилів – лихоносні дні і ночі минулої великої війни, яка сягнула і Нобеля, обпалила вогненним крилом і село, і людські долі. Ще й досі у їхніх серцях ятуть ті рани.

У роки фашистської окупації нобельці чинили опір чужинцям. Вони допомагали партизанам одягом і продовольством, багато жителів села влилося в ряди народних месників. Фашисти зруйнували в Нобелі 83 господарства, убили 20 мирних жителів.

На фронтах з окупантами воювало 125 жителів Нобеля, 102 з них нагороджені орденами і медалями. Кожен другий фронтовик не повернувся до рідної домівки з вогненного виру.

У штурмі Рейхстагу брали участь нобельці Павло Максимович Савич та Іван Максимович Кринович. Вони у складі взводу розвідки 756-го стрілецького полку забезпечували підняття Михайлом Єгоровим і Мелітоном Кантарією прапора Перемоги над фашистським лігвом. У музеї є фото 1945 року, на якому поруч з М.Кантарією стоять П. Савич і І. Кринович.

Серед тих, хто пройшов фронтовими дорогами, також Олексій Максимович Шкльода, Павло Максимович Ходневич, Максим Федорович Шкльода, Іван Олексійович Кринович, Іван Григорович Богданович, Андрій Никифорович Шкльода,

Олексій Михайлович Ташликович, Кирило Михайлович Чернякович, Федір Іванович Прогневич та багато інших. Спогадів фронтників, розповіді про них дбайливо оформлені у шкільному музеї.

З Павлом Максимовичем Савичем ми зустрілися біля його домівки неподалік озерного плеса. Разом з дружиною Домінікою Гнатівною Павло Максимович займався на подвір'ї господарськими справами. Зауваживши, що біля воріт зупинилася машина, неквапно підійшов до хвіртки, повагом привітався.

- Оце і є наш Савич, - промовив сільський голова.

Далі Леонід Васильович повів мову про сільські новини, цікавився, чим клопочуться дід Павло з бабою Домінікою цього сонячного, погожого дня. Павло Максимович пихкав сигареткою, сизий димок піднімався вгору. Жваво, по - молодечому ветеран підтримував розмову, і хоч важко було впізнати у ньому того бравого солдата з орденами й медалями на грудях, що його бачили на фронтівому фото у шкільному музеї, але тримався він по-військовому підтягнуто, бадьоро, у словах відчувалася ясність думки і життєва мудрість.

- Скільки вам років, - запитую ветерана.

- Та ось у листопаді буде вісімдесят, - мовив по - будденому Павло Михайлович і знову війнував сигаретним димком. На прощання ми побажали фронтвику доброго здоров'я та бадьорості духу. Щоб жив він ще довго та рідній землі під мирним небом, за які йшов на смерть у тривожні дні своєї юності.

Басараба В. Нобель на озері Нобель. –
Рівне, 2003. – с. 24 – 26.

ЗАЛИШИВСЯ ЗА ЗАВІСОЮ СЛАВИ

Величний Прапор Перемоги, якому нинішнього року на державному рівні нарешті повернуто належну шану, і який 9 травня знову нагадуватиме про подвиг наших дідів і прадідів, для жителя села Нобель Зарічненського району Павла Савича пов'язаний з особливими спогадами.

Адже він не лише виборював своєю кров'ю Велику Перемогу, а й безпосередньо брав участь у штурмі Рейхстагу та встановленні на ньому вікопомного червоного полотнища. Проте, на відміну від Михайла Єгорова та Мелітона Кантарії, яким, ризикуючи життям, Павло Максимович разом із іншими солдатами прокладав дорогу до купола будівлі німецького парламенту, його ім'я і подвиг залишилися за завісою почестей і слави.

Фото, на якому Михайло Єгоров та Мелітон Кантарія встановлюють Прапор Перемоги на будівлі Рейхстагу, свого часу облетіло увесь світ та шкільні підручники історії. Уже давно відомо, що ця світлина насправді не є документальною. Однак, хоч частину міфу і розвіяно, та, на жаль, належну славу усім героям, чия заслуга у встановленні Прапора Перемоги є аж ніяк не меншою, так і не віддано. Один із них - Павло Максимович Савич, котрий служив у полковій розвідці того самого історичного 756-го стрілецького полку 150-ої дивізії третьої ударної армії Першого Білоруського фронту, яким командував маршал Жуков.

- Знаєте, коли після війни нам, ветеранам, показали фільм про штурм Рейхстагу, який видавали за документальний, ми ледве не плювалися, - каже дідусь Павло. – Там були кадри, на яких розгорнутий Прапор Перемоги везуть на човні річкою Шпрее. Це просто смішно. Адже її високі береги були укріпленні залізобетоном і ними неможливо було вибратися

нагору. Та й німці ж що, по-вашому, дурні?.. Хіба б вони допустили, щоб розгорнутий прапор так просто потрапив до Рейхстагу. Його доправляли крадькома, у чохлі - боротьба йшла за кожен метр, кожен поверх. Навколо все було в полум'ї...

Перед тим, як Прапор Перемоги потрапив до приміщення Рейхстагу, він, як розповів Павло Максимович, певний час знаходився у так званому будинку Гімлера. Так радянські солдати називали німецьке міністерство внутрішніх справ. Там, у підвалі, чекаючи наказу вирушити до Рейхстагу, біля знамена на сторожі були відомі всім Єгоров і Кантарія, Павло Савич та ще кілька бійців.

- Коли принесли прапор, нас вишикували і запитали, хто буде його встановлювати, - листає ветеран травневі сторінки 1945-го. – Ніхто не хотів. “Та хай воно провалиться”, - думали. Всі ж знали, що вже от-от переможемо. Хіба ж хотілося гинути в останні хвилини війни. Але ж мушили виконати священний обов'язок. Прапорonosцями наказом було призначено Єгорова і Кантарію, і 30 квітня пізно ввечері ми під вогнем понесли прапор до Рейхстагу. Усередині йшла страшна боротьба. Дорогу Прапору Перемоги прокладав цілий взвод. Спершу прапор виставили у вікно на першому поверсі, потім – вище... Закріпили аж біля скульптури коней на даху. Та треба було ще добратися до купола. Драбина була перебита, то Олексій Берест пригнувся, він був дужий чоловік, а хтось із хлопців став йому на плечі... Я вже й не пригадую хто. Хіба там до того було, щоб роздивлятися?.. Коли на світанку Прапор Перемоги було встановлено, ми знову повернулися до будинку Гімлера. Боротьба ще тривала...

Світлина, на якій Павло Савич разом із Мелітоном Кантарією, зроблена була вже тоді, коли все заспокоїлося. Вона нікому не відома, проте є для нього найдорожчим спомином про Другу світову війну. Хоча, каже ветеран, було й ще одне фото – справді документальне, на якому він із відомими на увесь світ прапорonosцями. Американський військовий журналіст зробив

його одразу після встановлення прапора, коли герої спустилися донизу.

- Як же ж це вдалося? – дивуюся.

- Думаєте, там сміливих не було? – усміхнувся Павло Максимович. – Шкода, що я не бачив цієї фотографії. Тих же, що зроблені пізніше, було багато.

Про почуття, які у ті переможні дні переповнювали душу, герой із села Нобель дотепер не може говорити без хвилювання. Добре пам'ятає, як білою цеглою писали свої прізвища на стінах Рейхстагу, яким величним був парад біля Бранденбурзьких воріт... А ще – вручення у Рейхстазі ордена Слави. Цієї високої бойової нагороди Павло Савич був удостоєний за виконання розвідувальної операції на території Литви. Важливі відомості ледве не вартували молоденькому солдатові життя, та після поранення він пробув у госпіталі лише десять днів і знову став до лав захисників Вітчизни. Коли ж було друге поранення, то й узагалі нікуди не звертався за допомогою – усе життя нагадує про нього скалічений палець на руці. Варшава... Берлін... Рейхстаг... Під ворожими кулями, крізь суцільний вогонь Павлу Максимовичу доводилося доправляти відомості у штаб полку навіть зі згаданого будинку Гімлера. Врятувався тоді і повернувся, аби встановлювати Прапор Перемоги, справжнім чудом.

...Повернувся додому Павло Савич аж у 1947 році, адже довелося ще відбувати строкову службу. Повернувся, попри те, що історичні хроніки не згадують його прізвища, справжнім героєм. Щоб прикріпити на кітель усі нагороди Павла Максимовича, сільському голові довелося добряче помарудитися. Лише бойових із-поміж них є вісім. Найдорожчі ж – Орден Слави, який вже згадано, та орден Червоної Зірки.

- А кітель цей яких часів? – цікавлюся, роздивляючись цупке зеленаве сукно.

- Не повірите... Із Берліна, - застібаючи акуратно гудзики, схвильовано відповів ветеран. Його нам видали перед парадом...

Дідусь Павло по-парубоцьки випростав спину, вийшов на поріг рідної хати і глибоко вдихнув цілющого нобельського повітря. Так само, як і тоді, коли далекого 1947-го повернувся у батьківський край. У кишені, коли йшов пішки до рідного села із Пінська, були лише крихти хліба, а в серці – нестерпна туга за рідною землею:

- За день пройшов ті сімдесят кілометрів. Ноги самі несли. То було перед Пасхою... Перед Великоднем 1944-го я й на війну пішов... Став біля хати – аж дихається, здається, легше...

У мальовничому селі, у крихітній дерев'яній хатині на березі озера, що вже майже вросла у землю, пройшло все життя Павла Савича. У праці, у щирій любові й доброті... Разом із дружиною Домінікою виростили трьох доньок, мають вже й онуків та правнуків. Шанують його односельчани не лише за ветеранський подвиг, а і як людину великої душі. Нині старенькі живуть удвох. Павло Максимович радіє, що має сили доглядати дружину, яка занедужала, та давати собі раду. Він ніколи особливо не бідкався з того приводу, що його подвиг під час встановлення Прапора Перемоги на Рейхстазі залишився за завісою слави. Головне, каже, що чесно виконав свій обов'язок. До обеліска загиблим у роки Великої Вітчизняної війни односельчанам нинішнього року він прийде один, адже зі 150 учасників бойових дій із села Нобель серед живих більше нікого не залишилося. Трагічні спомини, зізнається ветеран, у ці травневі дні стають особливо виразними – немов і не було тих десятиліть, які відділяють сьогоденне мирне життя від буремних років війни.

До речі, Зарічненська районна рада кілька років тому робила подання щодо присвоєння Павлу Савичу звання "Герой України", однак безрезультатно. Прикро, адже держава просто

зобов'язана віддати належну шану своїм героям, ми не маємо права забувати про їхній подвиг.

Тубіна С. Залишився за завісою слави // Вісті Рівненщини. – 2011. – 6 травня

ОСТАННІЙ НОБЕЛЬСЬКИЙ ВЕТЕРАН

Пішов з життя Павло Максимович Савич останній учасник Великої Вітчизняної війни у селі Нобель. Помер прохолодного грудневого дня минулого року, лише на кілька днів переживши дружину, бабу Домініку.

Чи міг подумати він, вісімнадцятирічний юнак, у червні сорок першого, коли почалася Велика Вітчизняна, що через чотири роки йому доведеться разом з однополчанами штурмувати головну німецьку цитадель і піднімати прапор Перемоги над рейхстагом?

Той жаданий для радянського народу прапор, що свідчив про закінчення страшної й великої війни, несли до фашистського лігва й охороняли сотні радянських бійців. Кожному з тих, хто залишився живим, дісталася різна повоєнна слава. Хтось отримав зірку Героя, імена інших записані в енциклопедіях й довідниках по тій війні, а ще інші просто у скромності доживали свого віку. Серед них і троє ноблян - Кирило Криневич, Іван Криневич і Павло Савич. Останньому Господь відміряв найдовше топтати ряст на цій землі. Усі троє вони стали для села не живою, а ще одною славною його легендою. Бо у великій історії цього вікопомного села записані й їхні імена поруч з іменами тих, хто боронив Нобель від ятвігів, татар й інших прийшлих завойовників...

Павло Максимович був людиною комунікабельною, умів розповідати про війну. Лише не завжди він говорив страшну правду про те, як воно було насправді. Дещо замовчував, дещо розповідав або залишав на здогад слухачам, як того вимагали від нього за радянських часів. А на душі залишався болючий

камінь від побаченого й пережитого тоді, в палаючому Берліні, біля недобитого рейхстагу.

Завжди, коли заходив до хатини Павла Максимовича, вони із дружиною, бабою Домінікою, зустрічали нас радо й привітно. Мали велику потребу в спілкуванні з людьми, особливо тоді, коли старість відбирала сили. З цими людьми було цікаво розмовляти про життя, історію Нобля, народні традиції, і про війну, згадка про яку сповнювала сумом очі Павла Максимовича.

Пригадую й останню нашу зустріч і картаю себе, що після неї пройшло два роки, а я так і не знайшов більше можливості ступити на поріг хати ветерана великої війни. Людини, котра стала для мене немов продовженням світів моїх покійних дідів-фронтовиків.

За розмовою ми непомітно підкралися до вже багато разів обговорюваної теми війни. І тут Павло Максимович запропонував:

- Давай, розповім про те, як брали рейхстаг. Але так, як насправді воно було.

Звісно, я погодився. До того ж, увімкнув диктофон, котрий завжди беру з собою на потрібні зустрічі із старшими людьми. Ветеран не без хвилювання розповів про всі подробиці штурму рейхстагу, про те, як ніхто не хотів померати, адже всі знали, що це останній бій війни. Як вони повзли по тілах мертвих і поранених через площу до дверей рейхстагу, а ззаду на них дивилися дула своїх кулеметів, які стерегли, щоб не побігли назад...

Отой прапор Перемоги спершу закріпили не на куполі рейхстагу, як показують у кінохроніках, а у вікні другого поверху, на котрий вибиралися на плечах один одного. Вже пізніше, після взяття рейхстагу, змонтували знайому для нас кінокартину підняття прапора над рейхстагом. їх усіх, тих, хто вцілів у тому останньому бою, зібрали на перегляд, і всі вони обурилися від побаченого на екрані, на що політруки відповіли: Це потрібно не вам, а тим, хто буде жити після вас, - та ще й взяли підписку не розголошувати, як воно було насправді...

...Дорогою ціною дісталася та перемога нашому народові. Саме тоді у мене й визріла думка запропонувати представити цього чоловіка до звання Героя. Адже жоден із українців, учасників підняття прапора Перемоги, цією високою нагородою ніколи не був відзначений. Лише кілька років тому посмертно, указом Президента нашої держави удостоїли звання Героя України політрука взводу, що піднімав прапор Перемоги, українця Олексія Береста.

Павло Савич міг би бути єдиним живим ветераном із українців, удостоєним цього звання за найвідповідальнішу операцію минулої війни. Міг би бути, але не став - через нашу несвідомість і блюзнірство, коли ми - ті, хто ніколи не нюхали пороху й у снах не бачили страхіть війни, взялися зважувати й оцінювати, чи варта людина найвищої відзнаки своєї держави.

Сто двадцять п'ять жителів Нобля пішли на фронт, шістдесят один з них не повернувся додому, інші - відійшли у кращі світи вже в мирний час. Але для кожного з них війна ніколи не закінчувалася. Тепер вони всі разом зібралися - побратими й однополчани, односельці й зовсім чужі, вбиті й ті, хто помер від тілесних і душевних ран. Щоб там, з піднебесної висоти, поглянути на нас, живих, і зміряти те, як ми дорожимо життям і пам'яттю про них, а ще - оберігаємо мир, куплений ціною їхнього життя.

Пригадую святковий номер районної газети до дев'ятого травня 2011 року, де на розвороті центральних сторінок було розміщено фотографії всіх живих на той день учасників війни з нашого району. Серед них є й фото Павла Савича, шанованого при житті ветерана. Хотілося б, щоб наші покоління, молоді й старші, пересічні люди й ті, хто при владі, й по смерті не забували своїх земляків-героїв. Бо так заповідано світом і законами людських цінностей, так треба для пам'яті й справедливості творити усім живим.

Дубінець П. Останній нобельський ветеран // Полісся. – 2012. - № 17/3 травня/

ПУБЛІКАЦІЇ НА ШПАЛЬТАХ ВИДАНЬ

1. Басараба В. У вогненному вирі // Басараба В. Нобель на озері Нобель. – Рівне, 2003. – с. 24 – 26.

2. Сербін Г. Прапороносці перемоги : наші земляки – герої штурму рейхстагу // Сербін Г. У кожному слові – мій племінський любові. – Рівне, 2004. – с. 145 - 149.

* * *

3. Багнюк А. Прапор над Рейхстагом піднімали українці... : [у складі взводу розвідки 756-го стрілецького полку Савич П. М. та Кренивч І. М. забезпечували підняття Михайлом Єгоровим і Мелітоном Кантарією прапора Перемоги над фашистським лігвом] // Україна молода. – 2005. - № 85/12 травня/.

4. Гаврилович Г. Не стало Павла Савича : [про Павла Максимовича Савича - героя штурму рейхстагу, уродженця с. Нобель Зарічненського району] / Г. Гаврилович // Полісся. - 2011. - N 49/15 груд./ - с. 13

5. Гарбарчук К. Прапор над рейхстагом піднімав українець Олексій Берест [разом з уродженцями с. Нобель Зарічненського району Павлом Максимовичем Савичем та Іваном Максимовичем Кренивичем] // Вісник+к. – 2009. – 10 листопада.

6. Дубінець П. Останній нобельський ветеран [Павло Максимович Савич, який піднімав прапор Перемоги над Рейхстагом, пішов із життя] / П. Дубінець // Вільне слово. - 2012. - №21/13 берез./ - с. 4.

7. Дубінець П. Останній Нобельський ветеран : [про славнозвісного на Зарічненщині учасника штурму рейхстагу -

жителя с. Нобель Зарічненського району Савича Павла Максимовича] / П. Дубінець // Полісся. - 2012. - № 17/3 трав./ - с. 3.

8. Тубіна С. За завісою слави : [про жителя села Нобель Зарічненського району Павла Максимовича Савича, який брав участь у штурмі Рейхстагу та встановленні на ньому червоного прапора Перемоги] / С. Тубіна // Вісті Рівненщини. - 2011. - №18/6 трав./ - с. 1, 3.

ПРО ПОДВИГ ПАВЛА МАКСИМОВИЧА САВИЧА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

9. Берлін. Прапори, що встановили українці. – Режим доступу :
<http://my.mail.ru/community/nenka/5C796A36E8A647E4.html> ;
<http://visnyk.lutsk.ua/2009/09/10/8975/>. – Назва з екрана.

10. Залишився за завісою слави. – Режим доступу :
<http://visti.rovno.ua/article/188/> . – Назва з екрана.

11. Коротка пам'ять. – Режим доступу :
<http://podrobnosti.ua/projects/azhur/2005/05/06/211104.html>. -
Назва з екрана.

12. На Рівненщині живе чоловік, що штурмом брав німецький Парламент : [про Павла Савича – уродженця с. Нобель Зарічненського району]. – Режим доступу :
<http://mynews-in.net/news/2006-05-09/1025796.html> . – Назва з екрана.

13. Під грифом «цілком таємно» : [про учасника штурму рейхстагу - Павла Максимовича Савича]. – Режим доступу : <http://7d.rv.ua/2013/05/09/> . – Назва з екрана.

14. Прапор над Рейхстагом піднімали українці. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/regions/53/171/0/15335/>. – Назва з екрана.

15. Прапороносці із Поліської глибинки . – Режим доступу : <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2005/05/08/210466.html>. - Назва з екрана.

16. Червоний прапор над рейхстагом встановив українець. – Режим доступу : <http://tsn.ua/ukrayina/chervonii-prapor-nad-reihstagom-vstanovlyuvav-ukrayinets.html>. - Назва з екрана.

* * *

17. Прапор над рейхстагом встановив українець : [відео]. - Режим доступу : <http://tsn.ua/ukrayina/chervonii-prapor-nad-reihstagom-vstanovlyuvav-ukrayinets.html> . - Назва з екрана.

18. Червоний прапор над рейхстагом : [відео про П. Савича та І. Кренивича з с. Нобель Зарічненського району]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=vp7zffk3Roc> . – Назва з екрана.

19. Шлях від Нобеля до Рейхстагу : [відеорепортаж Рівненської ОДТРК про прапороносців Перемоги Павла Савича та Івана Кренивича – жителів с. Нобель Зарічненського району]. – Режим доступу : <http://hd-vipserver.com/online/163121654--23282997/> . – Назва з екрана.

20. Шлях від Нобеля до рейхстагу : [відео]. – Режим доступу :

<http://iphonefar.ru/s/%D0%A8%D0%BB%D1%8F%D1%85-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%9D%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D1%8F-%D0%B4%D0%BE-%D0%A0%D0%B5%D0%B9%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B3%D1%83/>. – Назва з екрана.

21. Шлях від Нобеля до Рейхстагу : [відео]. – Режим доступу :

<http://videobox.tv/video/12473311/>. – Назва з екрана.

* * *

22. Савич Павло Максимович : [фото] // Солдати Перемоги. – Полісся. – 2010. - № 18/13 травня/.

**ФОТО
З БОЙОВОГО АЛЬБОМУ**

Весна 1945 року

І. Криневич, М. Кантарія, П. Савич

Підняття прапора над Рейхстагом

Написи на стінах рейхстагу

П. Савич – повоснні роки

Павло Максимович Савич

**Павло Савич з бойовим побратимом
Іваном Крєневичем**

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Басараба В. – 1
Багнюк А. – 3
Берест О. - 5
Гаврилович Г. – 4
Гарбарчук К. - 5
Дубінець П. – 6, 7
Кренивч І. – 18 19
Савич П. – 4, 6, 7, 8, 12, 13, 18, 19, 22
Сербін Г. – 2
Тубіна С. - 8

ПОКАЖЧИК ВИКОРИСТАНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Вільне слово - 6
Вісник+к - 5
Вісті Рівненщини - 8
Полісся - 4, 7,
Україна молода - 3

ЗМІСТ

ВСТУП. Савич Павло Максимович.....	5
ПРАПОРНОСЦІ ПЕРЕМОГИ	
Наші земляки – герої штурму рейхстагу.....	8
У ВОГНЕНОМУ ВИРІ	9
ЗАЛИШИВСЯ ЗА ЗАВІСОЮ СЛАВИ.....	11
ОСТАННІЙ НОБЕЛЬСЬКИЙ ВЕТЕРАН.....	13
ПУБЛІКАЦІЇ НА ШПАЛЬТАХ ВИДАНЬ.....	18
ПРО ПОДВИГ ПАВЛА МАКСИМОВИЧА САВИЧА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	19
ФОТО З БОЙОВОГО АЛЬБОМУ.....	22
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	25
ПОКАЖЧИК ВИКОРИСТАНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ.....	25

ЧЕКАЄМО ВАС В
ЗАРІЧНЕНСЬКІЙ
ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАЙОННІЙ
БІБЛІОТЕЦІ

НАША АДРЕСА

34000

ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО,4
СМТ. ЗАРІЧНЕ
РІВНЕНСЬКА ОБЛ.

ТЕЛ.(03632) 3-02-71

<http://zarichne.lib.rv.ua/>

МИ ПРАЦЮЄМО:

З 9.00 ДО 19.00 ЩОДНЯ

ВИХІДНИЙ ДЕНЬ - СУБОТА